

Slika *drugih* na primjeru usmene književnosti Hrvata iz južne Baranje

Željko Predojević

Radom će se na primjeru usmene književnosti Hrvata iz južne Baranje prikazati slika drugih etničkih skupina koji su s njima živjeli u regiji u posljednjih sto godina. Analiza slike drugih pokušat će se prikazati analiziranjem kako i u kojem kontekstu se spominju etnici *Mađar*, *Nijemac* (*Švabo*), *Rom* (*Cigan*) i *Srbin* (*Rac*) u usmenoknjiževnim tekstovima koje su kazivali Hrvati iz južne Baranje. Uz direktnu analizu samih etnika, analizirat će se i na koji je način implementiran jezik tih drugih u usmenu književnost Hrvata iz regije. Na koncu se govori i o mogućim razlozima zašto subetničke hrvatske skupine (Šokci i kolonizirani Hrvati) imaju različite stavove prema drugim etničkim skupinama u regiji.

Ključne riječi: južna Baranja, usmena književnost, identitet, imagologija, drugi (others), etnik, folklor

1. Slika drugih u društvenim i humanističkim znanostima i uvodna razmatranja

Istraživanja kako jedna etnička skupina vidi druge (*others*) brojna su u humanističkim i društvenim znanostima, a taj odnos se uglavnom prikazuje u obliku stereotipa o drugima i u obliku slike drugih (*imagotip*, *image*) koja se analizira na raznim izvorima koji mogu biti raznoliki: od novina i historiografske literature (Šokčević 2006), školskih udžbenika (Švigir 2018), književnosti (Raspudić 2010), do tradicijske kulture i folkloru (Belova 2005; Krekovičová 1994, 2013; Uhlíková 2009).

Istraživanja etničkih stereotipa i slike drugih u tradicijskoj kulturi dio su interdisciplinarnih istraživanja kulturnih stereotipa, posebice proučavanja tzv. kulturnih obrazaca. Oni čine svojevrsne projekcije iskustva koje pripadaju društvenom sjećanju. U folkloru se pojavljuju u opoziciji *naše – tuđe* i važan su etnoidentifikacijski čimbenik (Uhlíková 2005, 2009). Takva

istraživanja slike drugih u književnoj znanosti, točnije u komparatistici, pripadaju imagološkim istraživanjima.¹

Pojam slika (*imagotip, image*) značenjski je širi i složeniji od pojma stereotip², a u samu sliku mogu biti uključeni i stereotipi, ali i drugi atributi koji se ne mogu uključiti u obrazac stereotipa. Pojam slike obuhvaća mnogo širi kontekst i nikada nije realna reprezentacija stvarnosti, niti je kompletna, već mozaična (Uhlíková 2009: 15; Krekovičová 2013: 36–38). Stefano Petrungaro (2009: 41) ju definira kao „diskurzivan prikaz osobe, grupe, etnije ili nacije nastao redukcijom složenih pojava na jednostavnije, plošnije, pa čak i crno-bijele prikaze.“ Analiza se uglavnom kreće u tri smjera: od percepcije slike „sebe“ naspram „drugih“ (autopredodžbe), do slike kako vidimo te druge (heteropredodžbe), a oni mogu pripadati raznim identitetskim skupinama (etničkim i nacionalnim, ali i konfesionalnim, socijalnim i rodnim), te na koncu kako mi percipiramo da nas vide ti drugi (metapredodžbe). Kada govorimo o slici drugih etničkih skupina, analize se uglavnom kreću od slike državljana susjedne države (Krekovičová 2013; Šokčević 2006, Raspudić 2010) do slike drugih etnija koje s primarnom skupinom žive u istom naseljenom mjestu, regiji ili državi (Molda 2012); a tada su često predmetom istraživanja na neki način marginalizirane ili ranjive etničke skupine poput Roma ili Židova (Belova 2004; Krekovičová 1994), ili etničke skupine u ratom pogođenim područjima (Čapo Žmegač 2002; Златановић 2018).

Analiza slike drugih posebno je zanimljiva u multinacionalnim pograničnim regijama gdje procesi identificiranja i osjećaji pripadnosti kompleksniji nego u regijama koje su etnički homogenije. Ovim radom usredotočit ćemo se na sliku drugih etnija u usmenoj književnosti Hrvata iz južne Baranje u posljednjih stotinu godina. Naime, sasvim je jasno da ako u jednoj maloj pograničnoj regiji supostoji više etnija a potom i subetniža, da će se njihove (tradicijske) kulture isprepletati te da će se taj prostor zasigurno moći promatrati interkulturalno i/ili multikulturalno. No, u svakoj multinacionalnoj regiji, pa time i u južnoj Baranji, taj suodnos etnija ipak se odlikuje nekakvim posebnostima koji su tipični samo za nju, a rezultati uvijek ovise i o fokusu iz kojeg promatramo problematiku. U ovom radu prikupljeni korpus uglavnom se odnosi na hrvatsku zajednicu u regiji, a kako je

¹ „Imagologija je kritičko-analitički smjer koji se javlja u okviru znanosti o književnosti te se bavi interpretativnom analizom diskurzivnih konstrukcija i reprezentacija kolektivnih identiteta, poglavito etničkih i nacionalnih, ali i konfesionalnih, socijalnih i rodnih, odnosno fenomena alteriteta i alijeniteta“, Blažević (s.a.).

² „Stereotip je kruto i pojednostavljeno uopćavanje koje ljudi imaju o društvenom ponašanju drugih ljudi ili skupina, obično izgrađeno na negativnim i nekada na pozitivnim predrasudama“ (Heršak 1998: 261, citirano prema Škiljan, Babić 2014: 144).

hrvatska zajednica u biti slojevita³, nadalje se u velikoj mjeri može suziti i konkretno na subetničku skupinu Šokaca (94% prikupljenog pjesništva i 64% prikupljenih priča), zbog toga što su oni najstarija hrvatska subetnička skupina u regiji i što su prijašnja terenska istraživanja uglavnom bila usredotočena na Šokce. Stoga ćemo se, pri analizi etnika koji se spominju u korpusu, prvo i bazirati na analizu samog etnika *Šokac*, a zatim i na analize etnika *Mađar*, *Nijemac* (*Švabo*), *Srbin* (*Rac*) i *Rom* (*Cigan*), te načine na koji su (re)prezentirani odnosi etnija na koje se odnose analizirani etnici. Ostale hrvatske subetničke skupine se u korpusu ne spominju kao etnici, ali su kazivali zapisane tekstove te će se reprezentacija njihovog odnosa s drugim etnijama iz regije promatrati iz perspektive kazivača.

2. Korpus i metodologija

Radom će se pokušati analizirati kako su u usmenoj književnosti Hrvata iz južne Baranje prikazani druge etničke skupine koje su zajedno s Hrvatima živjeli u toj pograničnoj regiji u posljednjih stotinu godina. Analiza slike drugih u tekstovima koje su kazivali Hrvati, a posebice subetnička skupina Šokaca, pokušat će se prikazati na dva načina. Prvi i primarni način je direktan, odnosno analizirat će se koji se etnici i u kojem kontekstu spominju u prikupljenom usmenoknjiževnom korpusu i koliko su jezici tih etničkih skupina implementirani u sam korpus. Analizirat će se koji se jezici pojavljuju u prikupljenom zapisima i u kojem kontekstu, te time objašnjavati kulturni i jezični dodiri više etničkih skupina u jednom pograničnom području. Naime, sam jezik i njegove varijante su nositelji i izvanjezičnih podataka o suživotu više nacija u regiji. Na usmenoknjiževnim zapisima Hrvata iz regije može se iščitavati i njihov suodnos s drugim etnijama iz regije (Mađari, Nijemci, Srbi i Romi).⁴

Drugi i sekundarni način analize slike drugih jest analizom širih etnoloških kazivanja koja su zabilježena pri prikupljanju folklorističke građe, a koji će se uvažiti da bi se dodatno objasnili odnosi između etničkih skupina koje su kazivale, ali se u korpusu direktno ne spominju (kolonizira-

³ Naime, do Drugog svjetskog rata regiju su od hrvatskih subetničkih skupina uglavnom nastanjivali Šokci, koje pak nadalje možemo podijeliti na one podunavske i podravske Šokce. Od 1946. godine planom agrarne reforme i kolonizacije u Baranju uglavnom doseljavaju i Međimurci, Zagorci, Podravci i Dalmatinci.

⁴ Neki dijelovi teksta već su objavljeni u autorovoj doktorskoj disertaciji, ali ovog puta su postavljeni u kontekstu novog istraživačkog pitanja te donose nove spoznaje temeljene na istom korpusu.

ni Hrvati). Naime, prvenstveni cilj terenskih istraživanja⁵ bio je prikupiti folklorističku građu za izradu doktorske disertacije s obzirom na to da je za južnu Baranju postojao manjak usmenoknjiževnih zapisa.⁶ No, pri razgovoru s kazivačima sam shvatio da su oni motivirani kazivati i šira kazivanja osim samih usmenoknjiževnih tekstova, te sam kazivanjima pristupio metodom otvorenog razgovora i bilježio ih metodom audio snimanja⁷ jer su oni tada bili slobodniji kazivati, a iz razgovora se moglo razaznati i što su im ključne točke identificiranja s regijom. Iako je svaki razgovor bio slobodno koncipiran, postojao je isti obrazac intervjuiranja za sve kazivače. Pitanja koja su se ponavljala tematski možemo svrstati u četiri skupine, a tiču se prikupljanja 1) priča i pričanja, 2) pjesama, 3) običaja i 4) svakodnevice u lokalnoj zajednici. Kao istraživač sam bio u poziciji koetnika koji je rodom iz regije i većina kazivača me primila u svoj dom na preporuku međusobnih poznanika, no s obzirom na to da su se istraživanja provodila od 2009. do 2016. godine, i da sam u tom razdoblju jedno vrijeme i živio i radio u južnoj Baranji, kazivanja sam bilježio i promatranjem i sudjelovanjem, ali i naknadnim bilježenjem govornih situacija kojim sam bio sudionikom (usp. Marković 2011: 1). Rezultati istraživanja su raznoliki, ponekad se ciljano tražilo razgovarati o kolonizaciji i akulturaciji koloniziranih stanovnika, a do toga nije došlo, već su sam prikupio usmene priče. Ponekad sam razgovarao s jednom osobom, ponekada s više sudionika odjednom (cijele obitelji, prijatelji) koji su nadopunjavali kazivanja i ponekad je jedna rečenica koju je dobio sudionik razgovora dok druga osoba kazuje, prenijela mnogo više značenja negoli cijelo kazivanje primarnoga kazivača. Primjerice, dok je jedan kazivač govorio o akulturaciji koloniziranih stanovnika i primje-

⁵ Za potrebe prikupljanja usmenoknjiževne i etnološke građe razgovarao sam s ukupno 56 osoba, od toga 14 kazivača te 42 kazivačice. Najstarija kazivačica rođena je 1921. godine u Popovcu, a najstariji kazivač rođen je 1924. godine u Branjini. Danas su oboje već pokojni. Najmlađi su kazivači rođeni 1988. godine i dolaze iz Popovca i Duboševice. U istraživanjima sam obišao deset baranjskih naselja: Baranjsko Petrovo Selo, Beli Manastir, Branjina, Čeminac, Gajić, Grabovac, Karanac, Kneževo, Kozarac, Popovac i Petlovac. No, iako je obišeno samo deset naselja, građa koja je prikupljena pokriva više njih. Neke su kazivačice do udaje živjele u jednom naselju te od udaje u drugom, te su kazivale o oba naselja ili su se ljudi jednostavno preselili unutar regije. Primarno istraživanja je provođeno od 2009. do 2016. godine i cilj mu je bio prikupiti usmenoknjiževne zapise iz regije. No, i nakon izrade disertacije nastavio sam prikupljati folklorističku građu iz regije.

⁶ Naime, južna Baranja je u etnološkim i usmenoknjiževnim istraživanjima zbog svog specifičnog državno-pravnog položaja bila relativno zapostavljena te do izrade moje disertacije korpus je bio razasut diljem Republike Hrvatske i izvan nje. Stoga je prvi cilj izrade disertacije bio prikupiti sve arhivske i već publicirane usmenoknjiževne tekstove na jedno mjesto, ali im pridodati i one s vlastitih terenskih istraživanja.

⁷ Izuzev nekoliko zapisa koje sam zabilježio metodom zapisivanja zato što kazivači nisu željeli biti snimani.

rima zajedničke suradnje, drugi je samo dobio: „Brat je mio, koje vjere bio!“, čime je u jednoj rečenici sažeto cijelo višesatno kazivanje. Neki su se kazivači usredotočili samo na ono što bih postavio kao zadanu temu, a neki su samo silno željeli (is)pričati ono što su oni smatrali bitnim. Razgovarao sam s pripadnicima svih narodnosnih i subetničkih skupina: sa Šokcima, koloniziranim kajkavcima, Srbima, Mađarima, pa čak sam putem elektronske pošte stupio u kontakt s jednim Podunavskim Švabom, koji je iz regije protjeran kao dijete na koncu Drugog svjetskog rata. Dakle, u kazivanjima nije samo prikupljana konkretna folkloristička građa, već i antropološka, posebice kada se govori o akulturaciji koloniziranih stanovnika.

Rezultati terenskih istraživanja, zajedno s arhivskima, čine korpus usmenoknjiževnih tekstova Hrvata iz južne Baranje koji je objedinjen i objavljen u mojoj doktorskoj disertaciji pod naslovom *Uloga hrvatske usmene književnosti u oblikovanju kulturnoga identiteta južne Baranje*⁸ (2017) i koji će, uz neke naknadno zabilježene primjere, činiti i korpus na kojem se temelji ovo istraživanje. Korpus broji 565 pjesama, 118 prozних tekstova i 60 tekstova koji pripadaju dječjoj usmenosti i usmenosti za djecu. Valja naglasiti da je u biti riječ o svim poznatim do sada zabilježenim usmenoknjiževnim tekstovima Hrvata iz južne Baranje.

Da bismo razumjeli problematiku istraživanja, u prvom dijelu rada opisat će se kratak geografsko-povijesni kontekst istraživane regije i navesti demografske promjene u posljednjih stotinu godinu, a to vremensko razdoblje poklapa se i s vremenom zapisa analiziranih usmenoknjiževnih tekstova.⁹

⁸ Doktorska disertacija, a time i analizirani korpus, javno su dostupni na sljedećoj poveznici: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8727/1/Predojević,%20Željko.pdf> (16. 4. 2019). U ovom ćemo radu za svaki analizirani tekst napisati i pod kojim se brojem vodi u korpusu tako da čitatelj može imati uvid i u cijeli tekst kada su u radu citirani samo ulomci. Također, u doktorskoj disertaciji analizirani je korpus opisan prema mjestu i vremenu zapisa, etničkim posebnostima, ali su detaljnije pojašnjena prethodna istraživanja na koja se pozivamo u ovom radu (primjerice korpus Stjepana Stepanova).

⁹ Što se vremena zapisivanja tiče, za sada nam poznati najstariji zapis prozних vrsta nalazi se u župnom uredu crkve sv. Josipa u Popovcu, a datira iz 1924. godine i govori o čudotvornim izlječenjima na svetištu Marije Lurdske u Popovcu. Nalazi se u spomenicama popovačke župe, a zapisao ga je tadašnji svećenik župe Alajos Zador. Najraniji zapisi usmenih pjesama datiraju iz 1936. godine, zapisao ih je akademik Vinko Žganec u podunavskim šokačkim selima, a nalaze se u rukopisnoj zbirci *Narodne popievke iz Bačke, Baranje i Srijema* (1932–1938.). Najnoviji analizirani tekstovi datiraju od 2016. do 2018. godine.

3. Geografsko-povijesni kontekst

Područje južne Baranje je krajnji sjeveroistočni dio dijela makromorfološke regije Panonske nizine koji ulazi u granicu Republike Hrvatske. Tokovi Drave i Dunava čine joj izrazitu topografsku među prema Republici Srbiji, geografski konkretnije prema Vojvodini (Bačkoj) na istoku te prema Slavoniji na jugu i jugozapadu. Granica Baranje na sjeveru i sjeverozapadu je državna granica s Republikom Mađarskom koja je povučena kao nizinski prostor bez oslonca na ikakvu reljefnu i hidrografsku prepreku. Tako omeđeno područje Baranje ima 1.149 km kvadratnih. Dio je veće povijesno-geografske cjeline Baranje u širom smislu čiji se veći dio nalazi u granicama Republike Mađarske. Do podijele te, inače jedinstvene historijsko-geografske cjeline koja se svojim najvećim dijelom može poistovjetiti s prostorom bivše županije Baranje, došlo je 1920. godine Trianonskim mirovnim sporazumom (Bognar 1986: 1). Nakon njezina izdvajanja od povijesno-geografske cjeline Baranje u širom smislu, ovo se područje u znanstvenim, pretežito povijesnim tekstovima, označava kao južna Baranja.

Za Baranju multikulturalnost nije tek novoskovani termin u koji se ona uklapa, ona tako živi već više od dva stoljeća. Isprepleću se u njoj kulture Mađara, Podunavskih Švaba, Židova, Roma, Srba i na poslijetku mnogih hrvatskih subetničkih skupina odnosno podunavskih i podravskih Šokaca, Međimuraca, Zagoraca, Podravaca i Dalmatinaca. Što je tomu uzrok? Naime, današnju slojevitu priču baranjske multietničnosti prvenstveno treba motriti i u tome da je regija bila dijelom Mađarskoga kraljevstva sve do kraja Prvog svjetskog rata, kada je Trianonskim sporazumom pridružena Kraljevini SHS, te da još nije proteklo niti stotinu godina od razdruživanja južne Baranje od Mađarske, što danas ima veliki utjecaj na njezino regionalno identitetsko markiranje. Nadalje, od kraja 17. stoljeća naseljavaju ju katolici iz Bosne tj. Šokci, a otprilike od 17. stoljeća i Srbi, tzv. Raci koji do danas ondje ostaju živjeti. Sredinom 18. stoljeća naseljavaju ju pripadnici njemačkih naroda, odnosno tzv. Podunavske Švabe, koji u njoj žive do kraja Drugog svjetskog rata, a od tada se u njihove nacionalizirane kuće useljavaju kolonizirani Hrvati, točnije Međimurci, Zagorci, Podravci i Dalmatinci često zajedno nazivani *kolonistima* ili kada govorimo o Hrvatima iz sjeverne Hrvatske – *kajkavcima*.¹⁰ Dodamo li ovoj demografskoj slici i činjenicu da je Baranja i u crkvenoj ingerenciji bila pod okriljem mađarske pečuške biskupije do 1971. godine, jasno je da će ova hrvatska regija odstupati od hrvatskoga prosjeka, te da će njezin regionalni identitet zasigurno počiva-

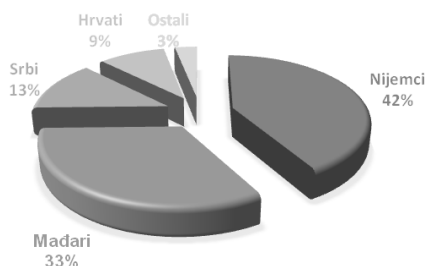
¹⁰ Naziv *kajkavci* u skladu je s lokalnim baranjskim leksikom i označava sve Hrvate koji su se u južnu Baranju preselili sa sjevera Hrvatske, odnosno Zagorce, Međimurce i Podravce.

ti na multikulturalnosti i/ili interkulturalnosti, ovisno iz kojeg aspekta ga promatramo.¹¹

Povijesni procesi u regiji uvjetovali su multikulturalnost zbog jednostavne činjenice da su u nju naseljene različite spomenute etnije, pa i hrvatske subetnije – svaka sa svojom tradicijskom kulturom čiji se odnosi u socijalnom procesu suodnošenja različitosti preklapaju i stvaraju hibridne identitete koji su povezani s mjestom nastanka suodnošenja, odnosno samom regijom. Multietnička odrednica regije uvjetuje dakle kulturnu hibridizaciju (tradicijskih) kultura, odnosno u dodirima različitih kulturnih obilježja i tradicija stvara se kulturni hibriditet. Susretom tih različitih tradicijskih kultura identitet se konstruira kroz oscilaciju između onoga što se može prevesti iz jedne kulture u drugu, tj. translacijski procesi između kultura u regiji su također važni pri konstruiranju njezina multikulturalnog regionalnog identiteta. No, iako je multikulturalni regionalni identitet južne Baranje činjenični i već opisan (Predojević 2017), ovim radom ćemo pokušati uvidjeti kako su u očima Hrvata percipirani ti drugi (*others*) s kojima su zajedno živjeli (i žive) u istoj regiji analizirajući usmenoknjiževne tekstove.

4. Statistički podatci o demografskim kretanjima u Baranji od 1900. godine do danas

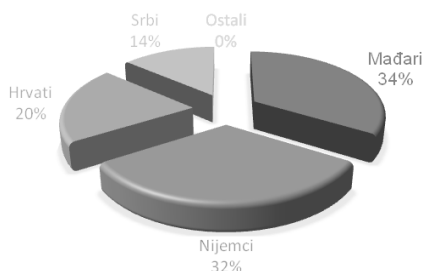
Kako bi se moglo govoriti o jezičnim i kulturnim kontaktima etnija koje nastanjuju Baranju, valja vidjeti i statističke podatke o narodnostima koje su baranjski trokut naselile od početka 20. stoljeća do posljednjega popisa stanovništva iz 2011. godine. U branjinvrškom distriktu baranjske županije sa središtem u Pečuhu 1900. godine, prema Popisu 1900, živjelo je 47.470 stanovnika, od kojih je bilo 19.810 Nijemaca, 15.628 Mađara, 6.089 Srba te 4.467 Hrvata (Sršan 1993: 160). Grafički prikazano stanje stanovništva izgledala ovako:

Grafikon 1. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 1900. godine

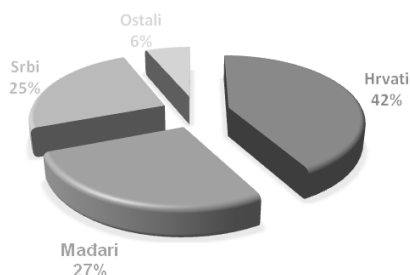
¹¹ Za detaljnije podatke o tome kada se koja etnička skupina naselila u južnu Baranju v. Predojević 2017: 34–66 ili Predojević 2018: 16–58.

Već deset godina kasnije osjetile su se posljedice Prvoga svjetskoga rata te je stanje izmijenjeno. Prema popisu stanovništva iz 1921. godine, najbrojniji su Mađari s brojem od 16.639 stanovnika, Nijemaca je 15.955, Hrvata 9.965, Srba 6.782 te 363 ostalih (Sršan 1993: 164). Grafički prikaz je sljedeći:

Grafikon 2. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 1921. godine

Četrdeset godina kasnije, nakon Drugoga svjetskog rata i egzodusa Nijemaca, stanje je u potpunosti drugačije, te su 1961. godine najbrojniji Hrvati kojih tada u četiri postojeće baranjske općine ima 23.514, sljedeći su Mađari s brojkom od 15.303 stanovnika, slijede Srbi s 13.698 stanovnika, a zatim slijede ostale nacionalnosti¹² (Sršan 1993: 166). Bilo bi zanimljivo znati i točnu brojku onih koji su se izjasnili kao Nijemci, znajući da ih nešto malo ipak ostalo. Grafički prikaz etnija je sljedeći:

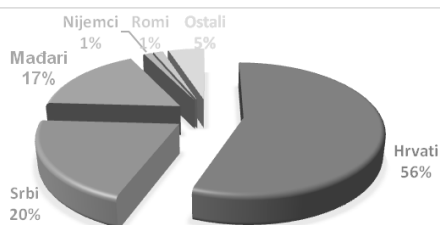

Grafikon 3. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 1961. godine

Nakon posljednjeg rata iz devedesetih godina 20. stoljeća demografska slika Baranje opet je izmijenjena. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, kada je u Baranji popisano 42.691 stanovnika, uvjerljivo su najbrojniji Hrvati kojih ima 23.723, slijede Srbi kojih je 8.592, zatim Mađari kojih je 7.114. Usporedbe radi s prijašnjim stanjem, Nijemaca brojimo 449. Zanimljivo je da i od 977 Roma koji žive u Osječko-baranjskoj županiji, čak 565 sta-

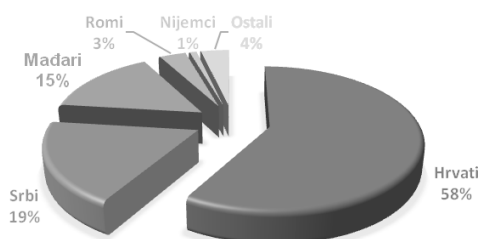
¹² Slovenci 856, Crnogorci 233, Makedonci 43, Jugoslaveni 115 te 2.265 ostalih.

nuje u Baranji (Državni zavod za statistiku 2001). Grafički prikazana slika stanovništva izgleda ovako:

Grafikon 4. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 2001. godine

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine, stanovništvo Baranje ostaje u sličnom omjeru kao i u prvom popisu nakon mirne reintegracije. Sveukupan broj stanovnika u južnoj Baranji je 39.420, od toga broja 23.041 je Hrvata, 7.278 Srba, 5.908 Mađara, 1.341 Roma, 347 Nijemaca te 1433 ostalih narodnosti (Državni zavod za statistiku 2011). Grafički prikaz izgleda ovako:

Grafikon 5. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 2011. godine

Prema navedenim podacima vidimo da je najveći broj stanovnika prema narodnosti Hrvata, a slijede Srbi i Mađari. Na državnoj razini broj stanovnika Republike Hrvatske koji se prema narodnosti izjasnilo kao Hrvati izražen u postocima je 90,42%, a u Osječko-baranjskoj županiji čiji je sastavni dio i južna Baranja je 85,89% (Državni zavod za statistiku 2011). Primjećuje se da u južnoj Baranji postoji veće odstupanje od državne razine, a i županijske, te se pretpostavlja kako će i kulturni identitet baranjske regije biti nešto drugačiji od onoga državnoga ukoliko ćemo ga pokušati mjeriti prema tradicijskim kulturama određene narodnosti, odnosno koliko su one utjecale na njega svojim tradicijskim kulturama, te da će multikulturalnost baranjske regije svakako biti izraženija nego ona na državnoj razini ukoliko uzmemo u obzir suživot stanovnika u ovoj šarolikoj regiji.

Osim toga, valja naznačiti da popise stanovništva možemo uzeti samo kao smjernicu koja nam govori o demografskim kretanjima u regiji jer onu

nisu uvijek i u potpunosti odraz realne slike društvenih promjena. Naime, valja uzeti u obzir da postoje ljudi koji se na popisima ne izjašnjavaju, ali da ima i onih koji biraju opciju koja je u tom trenutku za njih pogodna. Stoga ovom prikazu o demografskim kretanjima u regiji ipak valja pristupiti s rezervom. No ipak, popisi stanovništva u južnoj Baranji kroz 20. stoljeće upućuju na to da se broj stanovnika drastično izmijenio, no ne i njegova struktura u potpunosti. Najznačajnije narodnosti koje su nastanjivale južnu Baranju u posljednjih stotinjak godina jesu Hrvati, Srbi, Mađari, Nijemci i Romi. Ovisno o političkoj situaciji varirao je i njihov broj. Broj Hrvata je narastao od 9 do 58%, dok je broj Nijemaca opao od 42 na svega 1%. Svaka je od navedenih narodnosti u jednom razdoblju imala prevagu po broju stanovništva te je za pretpostaviti da su svi imali podjednaku ulogu u oblikovanju kulturnoga identiteta regije koji se bazira upravo na multikulturalnosti i/ili interkulturalnosti. Svakako na umu valja imati spomenute česte migracije na baranjskome području, te valja znati da ovih sadašnjih 58% Hrvata u Baranji nisu nastali od negdašnjih 9%; naime, Baranja je bila prostor na koji su kolonizirani Hrvati u više navrata, te je hrvatsko stanovništvo baranjskoga područja kompleksne pozadine. Prvih spomenutih 9% iz 1900. godine, vjerojatno se odnosi na Šokce koji u nju dolaze još krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Velik je broj onih Hrvata koji su kolonizirani 1946. godine, nešto manje i onih koji Baranju nastanjuju tek nakon Domovinskog rata kao područje od posebne državne skrbi. Stoga, oni Hrvati koji u Baranji stanuju preko 300 godina sigurno imaju veću prevagu u oblikovanju kulturnoga identiteta, negoli oni koji u njoj stanuju sedamdesetak godina. Nije nebitno spomenuti i da je od 1.874 Roma u Osječko-baranjskoj županiji, čak 1.341 nastanjen u Baranji, te da i ova nacionalna manjina ima sve veću ulogu u oblikovanju multikulturalnoga identiteta južne Baranje. Za povećanje broja Roma razloge valja tražiti u njihovu donekle izdvojenom i specifičnom mikrosocijalnom ambijentu, kao i većem natalitetu u odnosu na hrvatski prosjek (Babić 2003: 54).

5. Etnici u korpusu

Nadalje ćemo analizirati u kojem se kontekstu u usmenoknjiževnom korpusu kojeg su kazivali Hrvati spominju drugi etnici koji su s njima živjeli u regiji u posljednjih stotinu godina koliko je star i sam analizirani korpus. Kako smo već spomenuli, većina korpusa pripada šokačkom kulturnom krugu, stoga će i sama analiza započeti etnikom *Šokac*, a zatim i načinom na koji se predstavljaju suodnosi etnije Šokaca s drugim etničkim skupinama, označenim etnicima *Mađar*, *Nijemac* (*Švabo*), *Rom* (*Cigan*) i *Srbin* (*Rac*). Što se tiče drugih hrvatskih subetničkih skupina u ovom kontekstu slike drugih,

spomenut ćemo samo kolonizirane kajkavce (Zagorce i Međimurce) u suodnosu s Nijemcima i Srbima jer drugih zabilježenih odnosa nema u korpusu.

Osim analize direktnog spomena etnika u korpusu, analizirat će se i kako je jezik tih etnija utjecao na usmenu književnost Hrvata iz regije.

5.1. Šokac

Etnička oznaka *Šokac* i njene izvedenice *Šokica*, *Šokci*, *Šokadija* i *Šokčina* u usmenoj se poeziji spominju 17 puta, a u pričama 10 puta. Zanimljivo je promotriti i u kojem se odnosu etnička oznaka *Šokac* spominje s imenom regije. Zabilježena su tri takva primjera u kojima se zorno primjećuje njihovo identitetsko pripadanje regiji:

Oj Baranjo pokrajino moja,
Tebe diči Šokadija tvoja.
(Gajić, Valašek 1981–1996. rkp., br. 357. u prilogu)

Ja sam Šokac, govor me izdaje,
I Baranjac od pete do glave!
(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 367. u prilogu)

Ej, alaj lipa, baranjska Šokica,
Ej, na glave joj sitna pletenica.
(Gajić, Predojević 2009–2016. rkp., br. 89. u prilogu)

Zanimljivo je da se ime regije ili etnik *Baranjac* ne spominje ni u kojem drugom kontekstu s nekim drugim etnikom, nego samo sa *Šokcima* te da etnička oznaka u obliku *Baranjkuša* osim stanovnice Baranje, znače i *Šokica* iz Baranje (Šemenjata 2011: 12):

Žito žela Baranjkuša bila,
Srudna tila, tanka kao vila.
Desnom žanje, na livu nalaže,
Rukovete u snopove slaže.
Zlatno klasje na grudi se meće,
Srce kuca od velike sreće.
Oj Šokice da joj ljubim lice,
Našeg roda dična golubice.
(Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 10)

No, to ne čudi imamo li u vidu da je udio usmene književnosti Šokaca najbrojniji u cijelom korpusu.

Etnik *Šokica* i *Šokac* spominju se u pričama o protjerivanju Turaka, stari *Šokčina* u anegdotama, dok se inačica u pluralu spominje u predaji o dolasku u Baranju: „Šokci su došli iz svoje pradomovine pod bremenom s luči“ (Šumarina, 1949. zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947–1949. rkp., 157. zapis).

Dakle, *Šokac* je obilježio usmenoknjiževni žanr u svim pogledima – kao oznaka za protagonista koji je uz Baranju vezan u svakom pogledu i kao važniji sudionik njezine usmenoknjiževne povijesti. Nadalje ćemo promotriti u kakvom se odnosu pojavljuje etnik *Šokac* s ostalim etnicima.

5.2. Šokac – Mađar

Etnička oznaka *Mađar* spominje se osam puta, u množini tri puta, u pridjevskoj inačici *mađarski* sedam puta, a ime države *Mađarska* spominje se pet puta. S obzirom na višestoljetnu političku i državno-pravnu povezanost Baranje s Mađarskom, zanimljivo je promotriti u kakvim se okolnostima spominje etnik *Mađar* ili samo ime države ili jezika. U povijesnim predajama riječ je uglavnom o kakvim zgodama mađarskih kraljeva (*dobri kralj Maćaš*) vezanih uz regiju, a u ovom kontekstu zanimljivo je promotriti anegdote i viceve u kojima se etnik *Mađar* pojavljuje u suodnosu s etnikom *Šokac*. U tim je kontaktima uglavnom tematski okvir teksta mađarski jezik koji je predstavljen kao barijera u njihovom suživotu, odnosno uvijek dolazi do nesporazuma zbog toga što jedni ne znaju jezik drugih. U njima je Mađar u dominantnoj ulozi, odnosno on je taj koji ne mora poznavati hrvatski, a Šokac je taj koji je izrugivan jer ne poznaje mađarski jezik. Takvi su primjeri uglavnom zabilježeni u podunavskim šokačkim selima, posebice u Dražu i Gajiću, koja se nalaze u blizini mađarske granice i uglavnom su stavljeni u humorističan kontekst. Primjerice, u priči *Sin bio u vojske* (br. 501 u korpusu) ili u anegdotama: „*Dobro*“ *želji* (br. 511 u korpusu) i *Sreća što je dobro zno mađarski* (br. 514 u korpusu), te dolje navedenom vicu *Daražac i mađarski*:

Čuv'o Daražac krave kaj kanala, jendeka kako oni kažu, i jedna mu spala u vodu. Naiš'o komšija Mađar i pozdravi ga:

Mađar: Jó regelt! (Jureget)

Daražac: Je, je, spala u jendek!

Mađar: Mit csinál? (Mičinal)

Daražac: Je, miče se, samo se ne može dić! (Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 528 u prilogu).

Nadalje, i najpoznatija baranjska predaja o Vereš Marti, zabilježena u jedanaest inačica na mađarskom i hrvatskom jeziku (u korpusu br. 449–458)¹³,

¹³ Deset inačica je na hrvatskom, a jedna na mađarskom jeziku.

također je tipičan primjer kreolizacije kultura i kulturnih dodira Šokac–Mađar u regiji. Predaja je danas poznata pod više imena – kao „predaja o *Vörös Márta*, *Vereš Marti*, *Veliš Marti*, *Viliš Marti*, *Crvenoj Marti* i *Plamenokosoj Marti*“. Naime, njome se objašnjava nastanak mađarskog, povijesnog imena za današnje selo Zmajevac (mađ. *Vörösmart*), a kojeg Šokci zovu *Verešmart*. U podunavskim selima vjerovalo se da je Verešmart nazvan prema zloglasnoj vlastelinki Marti koja je bila njegova veleposjednica. Za mađarsko stanovništvo ona je bila Vörös Márta, a za šokačko koje nije znalo značenje riječi *vörös* 'riđa, crvena', Marta dobiva različite attribute po kojima se kasnije konstruira više inačica izvorno mađarske predaje. Od toga da je rečenicu: *Veliš, Marta!* izjavio kralj Matijaš Korvin nakon što ju je kaznio za njezin neposluš, do toga da je riječ o dunavskoj vodenvili Viliš Marti, do doslovnoga prijevoda mađarske predaje gdje je njezino ime samo fonetizirano u *Vereš Marta* ili doslovce prevedeno u *Crvena* ili *Plamenokosa Marta*. Iako je riječ o mađarskoj predaji koja je kasnije kroatizirana, ona je danas uglavnom poznata kao predaja baranjskih Hrvata koji ju često više niti ne povezuju s mađarskima imenom naselja Zmajevac.

Nadalje je zanimljivo uvidjeti na koje se sve načine mađarski jezik pojavljuje u usmenom pjesništvu. Najzorniji primjer direktnih kulturnih dodira Mađara i Šokaca je u desetak zabilježenih dvojezičnih mađarsko-hrvatskih pjesama. Naime to su pjesme u kojima stihovi započinju na hrvatskom, a završavaju na mađarskom jeziku ili obrnuto. Primjećuje se da, za razliku od spomenutih anegdota i viceva gdje su jezici predstavljeni kao barijera, u pjesničkim tekstovima njihovo supostojanje se predstavlja inkluzivno. Većina je zabilježena u ostavštini Stjepana Stepanova, a zanimljivo je da se ostatak uglavnom pojavljuje u pjesmama iz dječjih igara ili brzalicama. Stepanov za jednu daje komentar da je ispjevana na mađarskom jeziku, ali je zasigurno njemačkog podrijetla (br. 404 u korpusu). Ove su pjesme najočitiji primjeri kreolizacije i kulturne hibridizacije različitih kultura u usmenoj književnosti Hrvata iz južne Baranje. Zanimljivo je da su i Stepanovljevi primjeri uglavnom zapisani u Torjancima, podravskom šokačkom selu koje se nalazi tik uz mađarsku granicu, te je kreolizacija jasnije naznačena u tim primjerima nego u mjestima u unutrašnjosti regije:

Mikor voltam ja curica mala (Kad sam bila)
Isten bizony, volela bećara (Jest, bogami)
Esik az esó, blato na sokaku (Kiša pada)
Ja i kis lany u drugom (u jednom [sokaku] djevojka)
(Torjanci, Stepanov, Baranja 1947–1949. rkp.,
Dokumentacija IEF-a, br. 402 u prilogu)

No, primjeri se javljaju i u unutrašnjosti regije, primjer iz Šumarine:

Moja kuća, moja soba,
 Moja draga (ili neko ime)
 Dok je Boga
 Sej, haj, piczike babam, szeretis (ili szeretes; ne znam mađarski)
 Az engem igazan!

(Prijevod: Hej, haj mala lutkice, ti me ljubiš zaista; daljnji tekst navodno ne postoji) (Šumarina, Stepanov, Baranja 1947–1949. rkp., Dokumentacija IEF-a, br. 401 u korpusu).

Zanimljivo je osvrnuti se i na primjere iz dječje usmenosti, koji nam mogu potvrditi da višejezičnost u regiji utkana u svakodnevni život od najranije životne dobi, a pojavljuje se u dječjim igrama, brojalicama, brzalicama i dječjim pjesmama. Najčešći primjer je da su same igre imenovane na mađarskom jeziku, primjerice *kapus* (vratar) dok će pjesma koja se u njima pjeva ili recitira biti na hrvatskom jeziku, odnosno šokačkom idiomu. No, u istom naselju ista djeca igraju iste igre na više jezika. Tako će u Duboševici djeca igrati igru *Kolariću Paniću* identično kao i onu koja se zove *Buj, buj zeldag*.¹⁴ Ista igra ima pjesničku podlogu i na mađarskom i na hrvatskom jeziku, a uz to je zanimljiva i činjenica da djeca često niti ne razumiju mađarski jezik, već samo pjevaju stihove naizust, a i samo ime igre se u izvoru ne navodi na mađarskom pismu, odnosno ono je fonetski i pismom prilagođeno hrvatskom jeziku.

Djeca na hrvatskom jeziku pjevaju:

Kolariću Paniću,
 Pletemo se samiću,
 sami sebe zapličemo,
 sami sebe otpličemo
 (Duboševica, Novaković 1985. rkp., br. 408 u korpusu).

Djeca na mađarskom jeziku pjevaju:

Bújj, bújj zöld ág, zöld levelecske,
 nyitva van az aranykapu csak bújjatok rajta!
 Rajta, rajta, leszakadt a pajta,
 leszakadt a pajta, bent maradt a macska!
 (Duboševica, Novaković 1985. rkp.)

Zanimljivi su i primjeri brzalice u kojima su leksemi koji etimološki dolaze iz mađarskoga jezika već izgubili svoje izvorno značenje jer su laički nemađarskim govornicima postali ustaljeni dio brzalice te sada ne nose značenje, već tvore samu ritmičnost teksta. Primjerice:

¹⁴ *Bújj, bújj zöld ág* je pravilno napisana inačica, a gore je zapisano kao u izvorniku.

Egede, begede, banda svira,
 Mene doktor vizitira,
 Pa mi veli šta mi fali,
 Meni fali šešir mali,
 U šeširu mala seka,
 Neka bude apoteka
 (Draž, Novaković 1985. rkp., br. 409 u korpusu).

Naime, riječ *egede* dolazi od mađarske riječi *hegedű* koja znači violina, a riječ *begede* dolazi od mađarske riječi *béget*, koja znači blejati, bekatiti, odnosno oglašavati se kao ovca i janjad (Egede, begede (s.n., s.a.)). Riječ *egede* zabilježena je i kao romska riječ za violinu u Baranji (Posavec 2014: 44). Naravno, spoj navedenih mađarskih leksema u ovom kontekstu nema značenje, odnosno leksemi iz mađarskoga jezika u ovom su slučaju preuzeti isključivo zbog već navedene ritmičnosti teksta, no oni su ipak odabrani i značenjski, odnosno oba označavaju riječi onoga značenja koja proizvode kakve zvukove, melodiju, a sam mađarski jezik nije odabran samo zbog ritmičnosti teksta, već zbog supostojanja mađarske etnije na ovim prostorima.

S vremenom se riječi brojalica prenose usmenom predajom i one bivaju još iskrivljenije, te je ista brojalica u Dardi zabilježena pod nazivom *Edžederi bedžederi* i nosi prva dva stiha iz već spomenute, no dalje je izmijenjena:

Edžederi bedžederi
 Banda svira
 Mene doktor vizitira
 Pa me pita što mi fali
 Meni fali prstić mali
 (Darda, Vukas 1985. rkp., br. 410 u korpusu).

Ovaj se oblik javlja i u bečarcima:

Volim gajde neg 'egede troje,
 Kad u gajde svira lane moje
 (Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 366 u korpusu).

5.3. Šokac – Švabo

Etnik *Šokac* spominje se i u usporedbi s etnikom *Švabo* koji se odnosi na *Nijemca*. Naime, nije riječ o pogrdom nazivu već o lokalnom leksiku koji nema pogrđnih konotacija. Prema kazivanjima Baranjaca, sami Nijemci su koristili navedeni izraz za svoju etničku pripadnost. U korpusu se spominje suodnos *Šokac – Švabo* u kojem se prikazuje uključenost Nijemaca u običajni

proces Šokaca, odnosno može se u njemu iščitavati multikulturalni identitet regije u kojem su različite etnije zajednički sudjelovale u večernjim druženjima uz pjesmu. Stihovima se ujedno ismijava Nijemac koji ne govori dobro hrvatski jezik, ali ga se ujedno i uključuje u lokalnu zajednicu, što je vidljivo u stihovima iz Branjinog Vrh:

Pjeva Šokac, ajde noga za nogom,
Ko divojka za momkom.
Pjeva Švabo, ajde noka za taj drugi,
Ko taj momak za taj curi
(Branjin Vrh, Andrić 2002. rkp., br. 369 u korpusu).

Što se tiče njemačkog jezika, on se u korpusu pojavljuje samo u dva zapisa. Jedna je pjesma cijela ispjevana na njemačkom jeziku, a druga je više-jezična – odnosno zabilježena je u kombinaciji hrvatskog, mađarskog i njemačkog jezika, a također je kao i spomenute mađarsko-hrvatske dvojezične pjesme ispjevana u Torjancima (br. 403 u korpusu).

5.4. Švabo – Rac – kajkavac

Etnik *Švabo* se nadalje spominje u predajama o nastanku katoličkog svetišta Marije Lurdske u Popovcu (Baranji ju zovu *Marija Lord*), kojega su podigli Nijemci i čudotvornim izlječenjima s vodom iz zdenca na svetištu. Riječ je o predajama koje govore kajkavci kolonizirani u baranjska naselja koja su uglavnom do tada bila njemačko-srpska, a Nijemci (*Podunavske Švabe, Folksdojčeri*) nakon Drugog svjetskog rata bili su izgnani. Kako su navedena naselja uglavnom bila naseljena Nijemcima i Srbima, katoličko nasljeđe koje su do tada baštinili Nijemci preuzimaju kajkavci, no kako nisu bili upoznati s usmenim nasljeđem Nijemaca, prenose im ga *Raci*, odnosno srpski starosjedioci koji su do tada živjeli s Nijemcima u istim naseljima. Navedeno svetište je nakon izгона Nijemaca postalo katoličko okupljalište koloniziranih Hrvata koji su iz-mješteni (*displacement*) iz svog kulturnog habitata te tim iskustvom iz-mještenosti i života udaljenog od prvotnog doma razvijaju novi smisao pripadanja napuštenom domu i zavičaju, odnosno svetište im je zajedno s crkvama njihova jedina poveznica s ishodištima, te ove religijske lokacije predstavljaju „mesta sidrišta oko kojeg se formira zajednica doseljenika“ (Čapo: 2011: 336). Na ovim se primjerima zamjećuju sinkretizam i kreolizacija kultura (Nijemci–Raci–kajkavci). Dakle, Hrvati (kajkavci) prvo kazuju stariji sloj predaje koji su im prenijeli Srbi (Raci), a potom ju i aktualiziraju i reinterpreteriraju nekim novim podacima. Ove su predaje zoran primjer kako svaka kultura traje i živi upravo u preuzimanju, reinterpreteraciji i prilagodbi sredini u kojoj jest.

Mi ovdje u Planini imamo svetište – Mariju Lurdsku, ali mi kažemo Marija Lord. Mi tu još nismo bili kad je to nastalo, al' kažu da su Švabe to napravili. Da je jedna žena čekala neko pismo, neku vijest od muža za vreme Prvog rata. Nije se javljo – ni traga, ni glasa. I onda je ona imala za ideju da se napravi svetište. I čim je napravljeno – evo njega živa i zdrava, kući se vratio.

Mi smo stanovali iznad nje dok sam bila mala i dok je otac bio živ. I on je jednom dok je išao po vodu vidio jednu prelijepu mladu ženu kako se moli pred jednom postajom. Jer tu ima križni put. I dok je otiš'o po moju mamu da vidi tu ženu, ona je nestala jer sigurno nije bila od ovog svijeta (Popovac, 2014. Predojević 2009–2016. rkp., br. 439 u korpusu).

5.5. Šokac – Cigan

U korpusu se ne pojavljuje etnik *Rom*, ali se spominje *Cigan* u inačicama *Cigo* i *Cigančić* 13 puta u svega 5 zapisa. Rom se u korpusu ne dovodi u suodnos s drugim etnijama direktno, ali su svi primjeri zabilježeni u šokačkim selima. Cigan se javlja kao protagonist u anegdoti *Telefon je bio čudo* (br. 500 u korpusu) gdje se u biti ismijava jer ne razumije kako funkcionira tada ta nova tehnologija. Nadalje se spominju u Stepanovljevim komentarima pri opisu dodolskih ophoda kao akteri koji izvode ove ophode za prizivanje kiše (br. 187 u korpusu), i to u negativnom kontekstu, gdje se izvođenje dodolskih ophoda smatra sramotom nazvanom „ciganskim poslom“:

Uglavnom se vrlo teško odluče da to pjevaju, jer smatraju to „ciganskim poslom“ dakle sramotom. Morao sam nekoliko sela obići, dok sam i sakupio, pošto Cigana u Baranji tako reći više i nema, bar ne „čergera“, većinom samo još muzikanata (Luč, 1949. Stepanov, Baranja 1947–1949. rkp., Dokumentacija IEF-a, br. 172).

Nadalje, Cigani se spominju u jednoj pokladnoj pjesmi iz Draža koja se izvodi u ophodima buša u selu. Iako je pjesma neprozirnog postanja, uz etnik Cigan se spominju glagoli negativne konotacije – *zavaditi* i *ukrasti*.

Cigani se zavadoše,
Lijepu snašu ukradoše,
Pa ju latu za ručicu,
Pa ju vode na vodicu,
U ručice ružmarin
I crveni tatarin
(Draž, Mihaljev 1981: 14, br. 211 u korpusu).

No, etnik *Cigan* javlja se i u dječjim brojalicama i to također u negativnom kontekstu. Naime kako dječje brojalice u biti imaju praktičnu funkciju ispadanjem sudionika izabirati suigrače, onaj koji ispada se naziva *Ciganom* i to uz frazu negativne konotacije *marš van!*

Enci penci na kamenci,
Tu ti stoje dva malenci,
Ekete, pekete, zukete me,
Aube švaube domine de.
Enc, penc, puf, muf,
Ti si Cigan, marš van!
(Gajić, 2002, Mijatov 2002. rkp., br. 569 u korpusu).

Riječ *Cigani* se spominje samo još jednom u korpusu i to bez negativne ili pozitivne konotacije u obliku *Cigančiči*.

5.6. Srbin

Etnik *Srbin* se u korpusu spominje samo jedanput, i to u predaji o nastanku pravoslavnog svetišta Popovac gdje se spominje u pozitivnom suodnosu s etnicima *Švabo* i *Hrvat*.

Otvorila se zemlja i ondje je bila jedna ikona. Onda su ti ljud' to uzeli za sveto mjesto. To nema ko je Hrvat, ko je Švabo, ko je Srbin. To su svi došli. To se samo otvorilo, to je sveto mjesto (Popovac, 2009, Predojević 2009–2016. rkp. br. 442 u korpusu).

Iako se u ovom kazivanju pripadnici svih etničkih skupina spominju kao ravnopravni, providno je da zbog potrebe dodatnog naglašavanja *to nema ko je Hrvat, ko je Švabo, ko je Srbin* da su suživoti navedenih etnija bili uglavnom odvojeni. U ovom kontekstu valja naglasiti da iako su sve etnije živjele u relativno pozitivnim suodnosima u prvom dijelu dvadesetog stoljeća, baranjska srpska i šokačka sela uglavnom su bila etnički strogo odjeljena, o čemu svjedoče i podatci Danice Pinterović (1954: 77) koja piše da „od 34 baranjskih naselja 10 ih je starih hrvatskih, 6 srpskih, ostalo su mađarska ili bivša njemačka, odnosno miješana naselja u kojima su danas ponajviše naseljeni kolonisti“. Ta odijeljenost zamjećuje se i u širim etnološkim kazivanjima koja sam zabilježio u selu Gajić vezano uz opis običaja *pudarina*, gdje su kazivači podunavski Šokci izričito tvrdili da su samo oni pudarili, iako je običaj bio raširen među skoro svim etnijama (izuzev koloniziranih Hrvata) koje su nastanjivale Baranju (Predojević 2014). Stoga pretpostavljamo da je razlog ovom kazivanju koje daje naglasak na zajedništvu svih etnija upravo negdašnja etnička odijeljenost sela, kojim se želi posebice naglasiti važnost o kazivanoj svetoj lokaciji. No, u „miješanim“ selima kazivači taj suodnos Srba i Šokaca opisuje pozitivno. On nije zabilježen

u usmenoj književnosti, ali su kazivači govoreći o svakodnevnom životu za selo Branjinu naveli da su Šokci, iako katolici, često išli u pravoslavnu crkvu jer se u katoličkoj misa služila na njima stranom njemačkom jeziku.¹⁵ Stoga u obzir valja uzeti i mogućnost autocenzure u kazivanjima o kojoj ćemo više govoriti u sljedećem poglavlju.

U korpusu se svega dva puta spominje i pridjev *srpski* i to bez pozitivnih ili negativnih konotacija. Jednom u etiološkoj predaji o nastanku imena sela Popovac:

Kaže narod da se kad je Mađarska tu prestala svako selo promeni-
nilo, svako je novo ime dobilo. Pa je tako Popovac nasto jer je tude
bilo dva popa – i srpski pop i hrvatski pop (Popovac, 2010. Predojević
2009–2016. rkp., br. 463 u korpusu).

Drugi spomen pridjeva *srpski* je u dječjoj pjesmi:

Ilonka se rado, po poljani šeće,
Peva srpske pesme, bere rosno cveće (Torjanci, 1985, Kolar 1985.
rkp., br. 573 u korpusu).

No, etnik *Srbin* se pojavljuje u naknadno zapisanim tekstovima (koji se ne pojavljuju u korpusu) u suodnosu s etnikom *Hrvat*, ali indirektno i s etnicima *Nijemac* i *Mađar*. Riječ je o pričanju o životu koje je zabilježeno u selu Branjina, onom koje bi prema spomenutoj klasifikaciji Danice Pinterović pripadalo u mješovita naselja. Kazivanje prikazuje pozitivan suodnos svih etnija koje su istovremeno živjeli u regiji u prvoj polovici 20. stoljeća:

Moja mati ide ujutro u pekaru i pozdravi na ulici susjedu „Morgen
Else!“, ona joj vrati „Dobro jutro Saveta!“, onda ide tri koraka dalje „Jó
napot Erzsi“, ova joj vrati „Dobro jutro!“ i onda treće naiđe Srpkinja
ili Hrvatica i kaže „Zdravo Saveta! Kud' ćeš, gdje ćeš?“ I onda pred
trgovinom sve govore svoje i sve se razumiju (Predojević 2018: 199).

Posljednji zabilježeni zapis koji govori o suodnosu etnija Srba i Mađara datira u 2018. godinu, a zabilježen je slučajnim promatranjem:

Što je ludih Srba,
To je u Bolmanu.
Što je ludih Mađara,
To je u Vardarcu¹⁶
(Beli Manastir 2018. Predojević 2018. rkp.).

¹⁵ Naime, Branjina je Drugog svjetskog rata bila poznata kao švapsko-srpsko selo, u kojem je živjelo svega dvije do tri šokačke obitelji.

¹⁶ Naime, jedan je stariji čovjek iz Vardarca pozdravio kćer svoga prijatelja koja mu je rekla da se preselila u Bolman nakon udaje, a on joj je sa smiješkom na licu na to dodao citirani tekst.

Na ovim se novim zabilježenim primjerima primjećuje pozitivan suodnos etnija i u prvoj polovici 20. stoljeća dok su u regiji još živjeli i Nijemci, ali i danas. Iako je drugi primjer izgovoren na šaljiv način i zabilježen slučajnim promatranjem, živi je primjer folklor a na koji način jedni percipiraju druge te njihove uključenosti u suživot regije.

6. Analiza slike drugih na primjeru usmene književnosti Hrvata iz južne Baranje

Najveću zastupljenost u korpusu svakako imaju Mađari i mađarski jezik, što nas i ne čudi kada uzmemo u obzir da je i sama regija bila dijelom Ugarskoga kraljevstva do nešto manje od stotinu godina. Taj suživot opisan je na relaciji Mađar–Šokac i u direktnom suodnosu etnija uglavnom je pozitivnog karaktera. No, kada govorimo o mađarskom jeziku, situacija je drugačija. U vicevima i anegdota mađarski se jezik tematski prikazuje kao barijera, a u pjesništvu i dječjoj usmenosti implementiran je u usmenu književnost interkulturalno, odnosno ravnopravno se pjevaju dvojezične pjesme ili su mađarske riječi (pa čak i kada izgube svoje prvotno značenje) dijelom usmenoknjiževnih tekstova Šokaca. Suživot s mađarskom etničkom zajednicom vidljiv je i na primjerima naslova najpoznatije baranjske predaje koji je tipičan primjer kreolizacije ove dvije kulture i njihovih jezika. No, kada bolje promotrimo šaljive anegdote o jezičnim nesporazumima Mađara i Šokca, shvatimo da se u biti uvijek izruguje sam Šokac jer ne razumije mađarski jezik, odnosno iz tih se situacija da iščitati da je u biti Mađar bio u povlaštenijem položaju.

Nadalje, kada usporedimo sliku Mađara u očima Hrvata iz Baranje sa slikom Mađara u očima Slovača, uviđamo velike razlike. Naime, Rastislav Molda (2012: 152–155), govoreći o slovačkim stereotipima o Mađarima, napominje da su u narodopisnim tekstovima 19. stoljeća Mađari opisani kao lijeni i komforni, ali i kao nasilan i strastven narod „vruće krvi“. U usmenoj književnosti Hrvata iz južne Baranje nema takvog opisa Mađara, što samo potvrđuje činjenicu da su slike drugih samo mozaični prikazi i ovisе o kontekstu.

Srbi i Nijemci se u korpusu koji kazuju Šokci rijetko spominju, samo je jedan direktan primjer spomena pridjeva *srpski* i etnika *Švabo*. Tomu je više mogućih razloga. Pretpostavljamo da je jedan od razloga već navedena etnička odijeljenost šokačkih i srpskih, odnosno srpsko-njemačkih sela. Naime, treba uzeti u obzir i da su Šokci u svojim selima živjeli dosta izolirano, odnosno njihova sela su bila etnički homogena te i sam tematsko-motivski sloj koji se javlja u njihovoj usmenoj književnosti je u biti odraz njihove svakodnevice ili nekih običajno-obrednih procesa koje su izvodili, a ukoliko

nisu imali razvijenije kontakte s Nijemcima i Srbima, jasno da ih u svojim kazivanjima nisu niti često spominjali.

Nadalje, bitno je napomenuti i da je južna Baranja poslijeratno konfliktno područje gdje je devedesetih godina 20. stoljeća izbio rat između Srba i Hrvata. Iz tog razloga u obzir treba uzeti i autocenzuru u kazivanjima, naime moguće je da Hrvati iz južne Baranje u zapisima nakon rata sebe žele predstaviti kao potpuno odvojene zajednice od Srba. Naime, 75% prikupljenih prozних tekstova zapisano je poslije 2002. godine (Predojević 2017: 108), a korpus usmenog pjesništva se relativno ravnopravno može podijeliti na dio prikupljen do 2000. godine i nakon nje (Predojević 2017: 103). S druge pak strane, u 25% prozних i 50% pjesničkih tekstova prikupljenih prije ratnog razdoblja spominje se pridjev srpski samo jednom. Dakle, mali broj spomena Srba u šokačkom korpusu se može i dalje smatrati etničkom odijeljenošću naselja, a tomu u prilog ide i spomen etnika *Švabo* koji se spominje također jednom.

Etnici *Srbini* i *Švabo* se pojavljuju u proznim tekstovima koje su kazivali kolonizirani Hrvati jer u biti su se oni i doselili u mjesta koja su do njihova doseljenja bila poznata kao švapsko-srpska (primjerice Branjina i Popovac). Sva su kazivanja zabilježena poslije 2009. godine. Njihov suodnos je opisan skladno i sudržano, bez nekakvih posebnih pozitivnih ili negativnih naglasaka.

Slika baranjskog Nijemca u svakodnevnom životu slična je onoj koju je zamijetila Jadranka Galiot Kovačević (2008: 231) koja napominje:

Međusobno druženje i zajedničko odrastanje seoskih djevojaka i mladića dvaju etnika bilo je često. Još kao djeca, kroz zajedničku igru, Hrvati su od Nijemaca učili njemački jezik, a Nijemci od Hrvata hrvatski. Međusobno druženje i poštovanje njegovalo se i među odraslima.

No, stereotipne slike o Nijemcima kao onima koji su grabežljivi (Galiot Kovačić 2004: 230) ili pohlepni (Molda 2012: 161) u usmenoj književnosti Hrvata iz južne Baranje se ne pojavljuju.

Također je zanimljivo da se kolonizirani Hrvati (Zagorci, Međimurci, Podravci i Dalmatinci) u korpusu ne spominju kao akteri ili protagonisti, ali se njihov suodnos (Međimuraca i Zagoraca) s drugim etnijama u regiji može analizirati iz njihovih kazivanja.

Jedini izrazito negativan stav zamjećuje se prema Romima za koji nisu navedeni konkretni razlozi, stoga se može zaključiti da takva slika o Romima proizlazi iz stereotipa o toj etničkoj skupini. Naime, u „kolektivnom imaginariju stvoreni su stereotipi o Romima kao o osobama koje krađu, koje su prljave, koje smrde, koje lažu, koje se tuku i izazivaju nered i koje se bave vraćanjem“ (Škiljan, Babić 2014: 151). Rom se negativno prikazuje i u pjesničkim i u proznim tekstovima, dok je negativan stav ipak izraženiji

u pjesmama gdje se implicitno uz njihov spomen koriste glagoli „ukrasti“ i „zavaditi“, ali i fraza „Marš van!“, dok se u anegdoti Rom u biti samo ismijava jer ne zna kako funkcionira nova tehnologija, a slična se zapažanja u ovakvim situacijama primjećuju i u autopredodžbama. Slične negativne rezultate istraživanja o slici Roma u usmenoknjiževnim tekstovima, točnije u usmenim pjesmama i paremiološkim oblicima, zamjećuje i slovačka etnologinja Eva Krekovičová, koja između ostaloga napominje da sličan stereotipiran pogled na Rome imaju i drugi europski narodi (1994: 57).

Nadalje ćemo pokušati objasniti razlike u stavovima Šokaca i koloniziranih Hrvata prema drugim etnijama u regiji. Dakle, u etnički odijeljenim šokačkim selima se zamjećuje različiti stav prema drugima – prema Romima on je negativan, prema Mađarima je dvojak, iako relativno pozitivan, a prema Nijemcima i Srbima možemo reći da je rezerviran ili skoro i nepostojeći. U mješovitim selima u kojima žive kolonizirani Hrvati (mahom Zagorci i Međimurci), stav prema drugim etnijama je skladan i pretežito pozitivan te se naglašava ravnopravnost svih etnija.

Ovakav dvojak stav hrvatske etničke zajednice prema drugima u regiji se može objasniti i time da su Šokci starosjedioci u regiji, a kolonizirani Hrvati su naseljeni u mjesta iz kojih je iseljena dotadašnja njemačka populacija, a ondje su ih dočekali starosjedioci koji su uglavnom bili srpske nacionalnosti, a u manjoj mjeri Mađari i Šokci. Tako su kolonizirani Hrvati u biti postali manjine i relativno suzdržanog stava, dok su Šokci kao starosjedioci već imali izražen stav pripadnosti prema regiji, bogatu tradicijsku kulturu, a time i bolji status koji im je vjerojatno omogućio i vlastito mišljenje, makar i samo unutar njihove zajednice.

Kolonizirani kajkavci su u kazivanjima naglašavali da su oni samo mnogo radili i da nisu imali vremena niti za odgoj djece. Također navode da su često izrugivani zbog dijalekta kojim su govorili i nazivani od starosjedioaca *dodošima*, *kajbušima* ili *kuferašima*, te se počinju stidjeti svojega identiteta i zataškavaju ga (Vukelić 2011: 188–192), a time vjerojatno nisu imali izraženiji javni stav niti prema drugima. Na koncu, do prije desetak godina nije provedeno niti jedno istraživanje koje bi se fokusiralo na njih¹⁷, niti su imali kakvo zajedničko tradicijsko nasljeđe jer su došli iz raznih regija, a i kada su došli iz iste regije, došli su iz različitih mjesta te su do preseljenja svi u biti pripadali različitim lokalnim mikrokulturama. Stoga, uglavnom, poslije doseljenja u južnu Baranju prestaju njegovati svoje običaje i sve više

¹⁷ Autor teksta je 2012. godine proveo istraživanje o ostacima kajkavske tradicijske kulture na području južne Baranje, a prije njega je etnomuzikologinja Miroslava Hadžihusejnović Valašek započela istraživanje i sakupljanje građe o folklornoj glazbi i običajima, te drugim oblicima čuvanja kulturnog identiteta prognanika iz Baranje podrijetlom iz Međimurja (1993) koje nikada nije završeno.

počinju poprimati običaje koje su prakticirali starosjedioci ili pokušavaju očuvati svoje običaje koji s vremenom poprimaju obilježja onih starosjedi- lačkih te stoga vjerojatno prema njima i stvaraju pozitivan stav.

Zanimljivo je nadodati i da su, prema kazivanjima koloniziranih, naj- oštrije u izrugivanju doseljenika bili Šokci, a manje druge narodnosti koje su nastanjivale Baranju što također može pridonijeti u konačnoj slici da su stavovi Šokaca prema drugima bili konkretniji.

7. Zaključno

Nakon navedenih primjera, zaključiti nam je da je slika drugih (*others*) u usmenoknjiževnom korpusu kojeg su kazivali Hrvati¹⁸ iz južne Baranje raznolika, a kreće se od izrazito negativne i stereotipne (kada govorimo o Romima) do skladnog suživota s ostalim etnijama. Nadalje, slika drugih u očima Šokaca razlikuje se od one u očima koloniziranih Hrvata. Razloge tomu, između ostaloga, možemo tražiti u etničkoj odijeljenosti baranjskih sela, ali i odnosima moći u regiji. Iako se pretpostavlja da su sve etnije dola- zile u međusobne interakcije, u svakom su selu postojali naglašeniji odnosi s određenom etnijom jednostavno zbog toga što su ti drugi s njima u istom selu (ili susjednom) i živjeli. Stoga se u korpusu zamjećuje naglašeniji odnos između Šokaca i Mađara, dok kolonizirani Hrvati Mađare ne spominju, ali stoga više spominju Srbe.

Moramo uzeti u obzir i da je riječ o relativno maloj direktnoj zastuplje- nosti (samom spomenu) drugih etnija u korpusu, te da ovo istraživanje može naznačiti samo pretpostavke u oblikovanju slike drugih, te da bi za opširnije i konkretnije rezultate valjalo u istraživanja uključiti i druge se- gmente tradicijske kulture. Nadalje, pri opisivanju slike drugih na primjeru usmenoknjiževnih tekstova u biti analiziramo izolirane, u tekstu okame- njene situacije koje možemo smatrati tvrdnjama tek ukoliko se konstantno ponavljaju, što u ovim rijetkim primjerima nije slučajem. A znanstvenici su već i upozorili da slika drugih nikada nije realni prikaz stvarnosti, niti je kompletna, već je samo mozaičan prikaz (Uhlíkova 2009). No, ovim istra- živanjem se ukazuju moguće naznake koje nam mogu pomoći u daljnjim istraživanjima identitetskih previranja na primjeru baranjske regije. Na koncu i specifičnost korpusa uvjetuje i rezultate istraživanja, stoga pretpo- stavljamo da ako bi se provelo isto istraživanje, ali na korpusu neke druge etnije, da bi i rezultati vjerojatno bili drukčiji.

Analizirani primjeri povezani su s baranjskom prošlošću i nositelji su jezičnih i izvanjezičnih podataka o povijesti etnija koji su u prošlosti živjeli

¹⁸ Izuzev posljednjeg zabilježenog primjera za kojeg nemamo podatke o kazivaču.

na njezinu prostoru. Oni svjedoče o etnojezičnoj simbiozi Hrvata s raznim jezičnim zajednicama s kojima su tijekom povijesti dolazili u dodir, a ta simbioza na baranjskom primjeru vidna je na opisanim usmenoknjiževnim tekstovima i analiziranim suodnosima spomenutih etnija u njima. Na istraživanom korpusu vidi se da svaka kultura traje i živi upravo u preuzimanju, reinterpetaciji i prilagodbi sredini u kojoj jest, i to svjedoči o njezinoj dinamičnosti – ona nije izolirana i okamenjena. Iako se u tim primjerima ponekad zamjećuje i negativan stav jedne kulture prema drugoj, odnosno, možda je negativan prevelika riječ (izuzev stava prema Romima), prije bismo mogli reći da se u nekim primjerima isključuju druge kulture iz kazivačima njihove polazišne (primjerice Šokci u svojim kazivanjima o pudarenju), analizirani primjeri uglavnom ukazuju na pozitivne interkulturalne odnose, a pretpostavljamo da je tomu razlog upravo već stoljećima njihovo relativno ravnopravno supostojanje u regiji.

Bibliografija

- Andrić, Ivana (2002). *Običaji u Baranji*. Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botića. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Babić, Dragutin (2003). Etničke promjene u strukturi stanovništva slavonskih županija između dvaju popisa (1991.–2001.). *Migracijske i etničke teme* 19(1), 49–70.
- Balatinac, Silvija (2002). *Običaji i pjesme u Baranji*. Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botića. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Belova, Olga (2004). We Lived Side by Side...: Ethno-Cultural Stereotypes and Living Tradition. *Antropologicheskij forum*, 2004, 1, 231–239.
- Blažević, Zrinka (s.a.). Imagologija. <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/imagologija/> (pristup 29. 5. 2019)
- Bognar, Andrija (1986). Prirodne osobine Baranje. Dušan Čalić (ur.). *Tri stoljeća Belja*. Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Osijek, 1–32.
- Brdarić, Stjepan (1990). Običaji baranjskih Šokaca – Hrvata prigodom sjetve, žetve, vozidbe i vršidbe žita u Baranjskom Petrovom Selu. *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1990, 8–10.
- Čapo Žmegač, Jasna (2002). *Srijemski Hrvati: etnološka studija migracije, identifikacije i interakcije*. Zagreb: Durieux.
- Čapo, Jasna (2011). Dvadeset godina poslije. Stvaranje doma u kontekstu nasilno prisiljenih osoba. Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić (ur.). *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*. Zagreb, Ljubljana: Institut za etnologiju i folkloristiku, Inštitut za za antropološke in prostorske študije ZRC SAZU, 335–353.
- Državni zavod za statistiku (2011). Stanovništvo prema narodnosti u gradovima/općinama u Osječko-baranjskoj županiji. <http://www.dzs.hr/> (pristup 12. 2. 2015).

- Državni zavod za statistiku (2001). Stanovništvo prema narodnosti u gradovima/općinama u Osječko-baranjskoj županiji. http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02_zup14.html (pristup 12. 2. 2015).
- Egede, begede (s.n., s.a.). <http://www.glas-slavonije.hr/kolumna/47/3356/Egede-begede> (pristup 7. 12. 2013).
- Galiot Kovačić, Jadranka (2008). Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine. *Etnološka istraživanja* 12–13, 213–237.
- Gudelj, Zrinka (2004). Priče, legende i običaji baranjskoga sela Draž. Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botica. Zagreb: Katedra za hrvatsku usmenu književnost, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Hadžihusejnović Valašek, Miroslava (1981–1996). *Valašek rkp.*, zbirka u vlasništvu Miroslave Hadžihusejnović Valašek.
- Kokolari, Martina (2005). *Baranja – Topolje*. Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botica. Zagreb: Katedra za hrvatsku usmenu književnost, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Kolar, Ksenija (1986). *Istraživanja dječjih igara na području sela Topolje i Torjanci po sjećanju starih*. Diplomski rad, mentor mr. sc. Miroslava Hadžihusejnović Valašek. Osijek: Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Krekovičová, Eva (1994). Tolerancia a bariéry v obraze etnik (reflexia Cigánov a Židov v slovenskom folklóre). *Etnologické rozpravy* 2, 57–65.
- Krekovičová, Eva (2013). Obraz Poliaka z pohľadu Slovákov. Andrzej Kasperk (ur.) *Pogranicze - Sąsiedztwo - Stereotypy: Przypadek polsko-słowackich relacji. Grupy etniczne i etnograficzne na polskim Podkarpaciu*. Cieszyn-Katowice: Polska Akademia Nauk Oddział w Katowicach: „Olza”, 35–54.
- Kríz, Ildikó. Mesék És Mondák Mátyás királyról. <http://mek.oszk.hu/06500/06599/06599.htm> (pristup 25. 3. 2013).
- Marković, Jelena (2011). Pričanja o neobičnim iskustvima iz djetinjstva i procesi ontogeneze. *Studia Mythologica Slavica* 14, 125–141.
- Mihaljev, Jelka (1981). Biljni motivi u narodnom stvaralaštvu Baranje. *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 13–14.
- Mijatov, Krunoslav (2002). *Seminarski rad iz Hrvatske usmene književnosti*. Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botica. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Molda, Rastislav (2012). "...kde Maďarka, tam hnev; kde Nemkyňa, tam faleš; kde Ciġánka, tam krádež". Utváranie stereotypov o "iných" v slovenskej cestopisnej a národopisnej literatúre 19. storočia. *Forum historiae – Etnické stereotypy v historickom výskume* 6/2, 147–164.
- Novaković, Štefica (1985). *Dječje igre iz Baranje*. Diplomski rad, mentor: mr.sc. Miroslava Hadžihusejnović Valašek. Osijek: Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Petrungaro, Stefano (2009). *Pisati povijest iznova*. Zagreb: Srednja Europa
- Pinterović, Danica (1954). Etnografske karakteristike hrvatskih sela u Baranji. *Osječki zbornik* 4, 76–90.
- Posavec, Ana-Marija (ur.) (2014). *Romi u Baranji*. Beli Manastir: Udruga baranjskih Roma.

- Predojević, Željko (2009–2016). *Baranja*. rkp. zbirka u vlasništvu Željka Predojevića.
- Predojević, Željko (2014). Pudarine i pudárske pjesme u južnoj Baranji. *Anafora - časopis za znanost o književnosti* 1/2, 209–224.
- Predojević, Željko (2017). *Uloga hrvatske usmene književnosti u oblikovanju kulturnoga identiteta južne Baranje*. Doktorski rad, mentor: prof. dr. sc. Ružica Pšihistal. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Predojević, Željko (2018). *Usmene priče Hrvata iz južne Baranje*. Beli Manastir: Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru – Centar za kulturu grada Belog Manastira.
- Predojević, Željko. (2018). *Baranja*. rkp. zbirka u vlasništvu Željka Predojevića (dopuna prethodne zbirke)
- Raspudić, Nino (2010). *Jadranski (polu)orijentalizam: prikazi Hrvata u talijanskoj književnosti*. Zagreb: Naklada Jurčić.
- Sršan, Stjepan (1993). *Baranja*. Osijek: Matica hrvatska.
- Stepanov, Stjepan (1949–1950). *Narodne popijevke iz Valpovštine i okolice Donjeg Mihojca*. Zagreb: HAZU NZ 29 a,b,c.
- Stepanov, Stjepan. *Baranja*. 1947–1949. rkp. Dokumentacija Instituta za etnologiju i folkloristiku.
- Šemenjata, Stipo Benak (2011). *Baranjski rječnik šokačkog narječja*. Beli Manastir: Zavod za baranjsku povjesnicu.
- Škiljan, Filip i Dragutin Babić (2014). Romi u Podravini i Međimurju i uključenost u hrvatsko društvo: od predrasuda i stigmatizacije do socijalne distance i diskriminacije. *Podravina* 13(25), 141–159.
- Šokčević, Dinko, (2006). *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata: Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*. Zagreb: Naklada Pavičić
- Švigir, Domagoj (2018). Slika „drugoga“: predodžbe o Srbima u hrvatskim udžbenicima povijesti za osnovnu školu od 1990. do 2012. godine. *Historijski zbornik* 71/1, 105–134.
- Uhlíkova, Lucie (2005). Kulturní stereotypy v etnologii a v dalších společenských vědách. Lubomír Tyllner i Zdeněk Uherek (ur.). *Kultura – společnost – tradice I. Soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 7–33.
- Uhlíkova, Lucie (2009). Smutné počtení – obraz žida v moravském folkloru. Irena Přibylová i Lucie Uhlíková (ur.). *Smích a pláč. Náměšť nad Oslavou: Městské kulturní středisko*, 15–24.
- Vujkov, Balint (1964). *Tica žeravica: Hrvatske narodne pripovijetke*. Subotica: Osvit.
- Vukas, Jasna (1985). *Dječje igre s područja Baranje – Darda, Jagodnjak u sjećanju starih*. Diplomski rad, mentor mr. sc. Miroslava Hadžihusejnović Valašek. Osijek: Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Vukelić, Jelena (2012). Dobri duh Međimurja. *Godišnjak Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru* 8, 188–192.
- Златановић, Сања (2018). *Етничка идентификација на послератном подручју: српска заједница југоисточног Косова*. Београд: Етнографски институт САНУ.

Kazivači

- Balaš, Sreto, rođen 1953. godine, stanuje u Karanacu
- Balatinac, Eva, rođena 1957. godine u Gajiću, stanuje u Gajiću, voditeljica KUD-a Se-
ljačka sloga Draž
- Balatinac, Marko, rođen 1930. godine u Gajiću, stanuje u Gajiću
- Dvornić, Milica, rođena Bošnjak, rođena 1921. godine u Popovcu, preminula 2013.
- Frkaš, Marija, rođen Kugler, rođena 1929. godine u Suzi, stanovala od udaje u Kneže-
vu, preminula 2013.
- Kos, Barica, rođena Beti, rođena 1937. godine u Goričanu, Međimurje, kolonizirana u
Branjinu u rano proljeće 1946. godine
- Ostojić, Živojin, rođen 1924. godine u Branjini, stanuje u Branjini, preminuo 2014.
godine
- Strajnić, Branka, rođena Fujs, rođena 1944. godine u Popovcu, stanuje u Popovcu.
- Ubavić, Velinka, rođena Borovac, rođena 1938. godine u Grabovcu, Branjinka udajom
od 1956. godine
- Vukelić, Jelena, rođena 1947. godine u Hodošanu, doseljena u Kozarac 1956. godine,
danas stanuje u Belom Manastiru
- Županić, Viktorija, rođena Čovran, rođena 1940. u Železnici, Hrvatsko zagorje, kolo-
nizirana u Branjinu u rano proljeće 1946. godine, preminula 2016. godine

The Image of the *Others* in the Oral Literature of Croats from South Baranja

Željko Predojević

Summary

This article deals with the image of the other ethnic groups in the oral literature of Croats from the south Baranja region of Eastern Croatia. The author examines how and in what context the ethnics *Mađar* (Hungarian), *Nijemac*, *Švabo* (German, Danube Swabian), *Rom*, *Cigan* (Rom, Gypsy) and *Srbin*, *Rac* (Serbian, Rascian) are mentioned in different folklore genres narrated by the Croats from south Baranja; and how the language of the *Others* was implemented in the oral literature of Croats from the region. The majority of studied texts (94% of lyric poetry and 64% of folk tales) is a part of oral literature of the ethnic group Šokci, possibly descendants of Croats from Bosnia who migrated to Baranja in the 18th century. The analysis shows that they perceived the *Others* differently: mentions of the ethnic group of the Romani have a negative connotation, mentions of the Hungarians have both negative and positive connotation, but mainly positive. The lack of records about the Germans and the Serbs (only one case documented in our material) can be explained by inadequacy of important cultural connections, since their villages were mainly strictly ethnically separated. According to oral literature of the subethnic group of colonized Croats, their own connections with the other groups are described as restrained or positive,

which could be a result of historical circumstances. When colonized Croats moved to south Baranja, they were a minority group and did not have any formed collective public identity or their own public cultural practices, so they began assimilating cultural practices of the natives. There is only a small number of texts in which they express their actual opinion about the others. It is argued that because of their suppressed identity and holding a minority position, their opinion about the others was restrained.

Keywords: South Baranja, oral literature, ethnic groups, image of the others, identity, imagology

др Жељко Преодојевић, лектор
Катедра за словенске филологије,
Филозофски факултет Универзитета
Коменског, Братислава
Е-пошта: zeljko.predojevic@uniba.sk

Примљено: 29. 4. 2019.
Прихваћено: 6. 6. 2019.